

De l'Eixample al corredor ferroviari, a la recerca del passat arqueològic de Barcelona, per Jordi Petit

Jordi Petit, arqueòleg

Antigament, els límits jurisdiccionals de Barcelona es trobaven entre la riera Blanca (Sants) i la riera d'Horta (Nou Barris, Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals). Amb la construcció de l'Eixample i l'annexió forçosa dels pobles del Pla de Barcelona, la ciutat comtal situà els seus límits entre dos grans rius, el Llobregat i el Besòs.

A mitjans del segle XIX Barcelona continuava tancada dins de les seves muralles medievals i controlada militarment des de dos punts estratègics com eren la Ciutadella i el castell de Montjuïc. L'augment demogràfic que patia la ciutat al llarg de dit segle va fer que la situació fos insostenible. Barcelona havia de créixer fora de les seves muralles però els militars no permetien aixecar edificacions fora del radi d'un tret de canó.

Els barcelonins patien la manca d'espai, de clavegueres i altres serveis bàsics, les condicions de salubritat eren insuficients i el 1821 va arribar la febre groga i el 1834 el còlera. La societat barcelonina farta d'aquella situació i tenint clar que l'única solució era enderrocar les muralles, ho va intentar el 1841, però l'acció no va acabar aconseguint-se i derivant de les revoltes, la ciutat va ser bombardejada pel general Espartero el desembre de 1842. El projecte d'enderrocar les muralles es va dilatar de nou en el temps durant més d'una dècada. Finalment, el 1854 s'aconseguí el permís de Madrid per enderrocar les muralles però l'arribada novament del còlera fa que la gent, impacient, comencés l'enderroc de la mateixa el cinc d'agost de dit any, quatre dies abans de què arribés el permís oficial.

Al enderrocar les muralles s'obria davant de la vella ciutat un espai de més de 1.100 hectàrees de terrenys que va permetre multiplicar per més de sis la grandària de la ciutat fins a arribar als pobles dels voltants. Aquell espai, dividit per camins existents des de feia centenars d'anys, estava ocupat per petits pobles, masies, sèquies, pous i altres petites construccions rurals que conjuntament amb els camps de conreu, horts i vinyes conformàvem el conegut com a Pla de Barcelona.

Els terrenys que després el projecte d'Ildefons Cerdà transformaria en el que actualment tothom coneix com l'Eixample, amagaven sota terra molts jaciments arqueològics, ja que aquest indret havia estat ocupat des d'època ibèrica i no era descartable fins i tot que fos habitada amb anterioritat. Però en un moment on el moviment cultural de la Renaixença estava de moda, el tema patrimonial en canvi no corria la mateixa sort. En cap moment es va plantejar que el subsòl del Pla de Barcelona fos interessant patrimonialment i les obres de l'Eixample començaren sense contemplacions.

No sabem amb exactitud quants jaciments arqueològics es van perdre durant la construcció d'aquesta ciutat de nova planta, però veient el volum de troballes realitzades en el corredor ferroviari (més d'una quarantena), no és descartable que al Pla de Barcelona existissin més de mil cinc-cents jaciments arqueològics. Tot i que consten documentades diverses troballes, malauradament no es va excavar cap, l'únic que es va fer com a molt va ser recuperació d'objectes que van anar a parar en molts casos a les mans privades dels propis promotors o directors de les obres com és el cas d'un mosaic romà localitzat a durant la construcció de la línia de ferrocarril entre Barcelona i Granollers el 1854, a l'alçada de l'estació de Sant Andreu Comtal.

Sortosament, durant el primer terç del segle XX, la concepció del patrimoni arqueològic va canviar i es va decidir recuperar l'esplendor de la ciutat de Barcelona mitjançant la recuperació de la seva història més antiga a través d'excavacions arqueològiques. En aquells temps foren diverses les excavacions que es produïren a Barcelona, però sempre dintre de les seves muralles, el Pla de Barcelona continuava sent

considerat simplement com a camps sense cap mena d'interès, ni tan sols els nuclis antics dels pobles del Pla de Barcelona, -algun d'ells en aquells moments quasi mil·lenaris- no foren considerats patrimonialment importants.

La guerra civil i el Franquisme van frenar de nou aquell interès patrimonial i rara era la vegada que degut a alguna obra es feia una troballa fortuïta i es realitzava alguna petita excavació. Però amb l'arribada de la democràcia novament va sorgir interès pel nostre patrimoni. A finals dels anys 80 del segle XX, les obres derivades de les Olimpíades van portar molt moviment de terra i moltes noves obres. Malauradament, les presses per acomplir amb els terminis van topiar amb de nou amb l'interès patrimonial i com sempre aquest últim fou el perdedor, documentant-se troballes "per sobre" i moltes vegades sense exhaurir els jaciments.

L'any 1993 la nova llei de patrimoni de la Generalitat va regular finalment l'arqueologia i la conservació de patrimoni i des d'aquest moment, els controls arqueològics han estat ja més estrictes i professionals. Tot i això, el Pla de Barcelona seguia sent el gran desconegut. Només les zones assenyalades per alguna troballa fortuïta (ja fos durant la construcció de l'Eixample, o alguna obra posterior), va marcar alguns punts d'interès arqueològic al llarg del Pla de Barcelona, que continuava sent el gran oblidat.

A poc a poc, i un cop tenint per mà ja el control arqueològic de l'antiga Barcelona dins de muralles, es va començar finalment la protecció dels nuclis de les antigues viles del Pla de Barcelona tot i que la manca d'informació i estudi, han fet que aquestes proteccions se centrin només als voltants de les sagreres, esglésies i al carrer principal de cada poble, sense mirar ubicacions d'antigues masies o comprovar veritablement si el nucli antic és el que es pensa o ocupava més o menys espai.

Aquest és un treball que encara està per revisar i ajustar a la realitat de cada poble, un cop es faci això, -el patrimoni local que quedi en aquell moment- quedarà més protegit. Cal tenir en compte que l'últim boom immobiliari va fer perdre edificacions que en l'àmbit local eren molt importants històricament pels pobles del Pla. Tot i això, les troballes localitzades al corredor ferroviari, han fet veure que al llarg de la història passada no es va estar a l'alçada i el Pla de Barcelona era molt més ric del que es pensava. El Pla Cerdà ens va fer perdre gran part del nostre patrimoni, però no podem culpar d'això a ningú, eren altres temps i el pensament era un altre. Cal ara això sí no caure en els mateixos errors.

Aquest article forma part del projecte Fem Història- Fem Barcelona, coordinat per Tot Història Associació Cultural amb la col·laboració de l'Institut de Cultura de Barcelona, l'Ajuntament de Barcelona i el Centre Cívic Pati Llimona.

Per citar aquest article: Petit, J. (2015). De l'Eixample al corredor ferroviari, a la recerca del passat arqueològic de Barcelona. *Catxipanda*, 2(1). Recuperat (data de visualització), <http://wpu.ir/csftl>